

M.SH. OMONOVA, Sh.I. Botirova

English
COURSE

Español
CURSO DE

Francçais
COURS DE

Deutsch
KURS

TARJIMA NAZARIYASI
VA AMALIYOTI

80/87
0-22

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIV TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

-14067/94-

M.Sh.Omonova, Sh.I.Botirova

TARJIMA NAZARIYASI VA AMALIYOTI

O'qov qo'llama

Toshkent-2023
«City of book»

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIV TA'LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
AXBOROT RESURS MARKAZI
2-FILIALI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIV TA'LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
AXBOROT RESURS MARKAZI

РЕСПУБЛИКА УЗБЕКИСТАН МИНИСТЕРСТВО
ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ, НАУКА И ИННОВАЦИИ
ЧИРЧИКСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

М.Ш.Омонова, Ш.И.Ботирова

ТЕОРИЯ ПЕРЕВОДА И ПРАКТИКИ

Учебное пособие

Ташкент-2023
«City of book»

2

REPUBLIC OF UZBEKISTAN
MINISTRY OF HIGHER EDUCATION, SCIENCE AND
INNOVATION
CHIRCHIK STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY

M.Sh.Omonova, Sh.I.Botirova

TRANSLATION THEORY AND PRACTICE

(Study guide)

Tashkent-2023
«City of book»

3

M.Sh.Omonova, Sh.L.Botirova / Tarjima nazariyasi va amaliyoti /
O'quv qo'llanma – Toshkent «City of book», 2023. - 212 bet

Ushbu o'quv qo'llamada tarjima nazariyasi va amaliyoti haqida umumiy tushunchalar, tarjima tarixi, tarjima turlari, xususan, yozma va og'zaki turlari, tarjima jarayonida duch keladigan qiyinchiliklar, badiiy tarjima va uning xususiyatlari, ketma ket tarjima, tarjima jarayonida ma'lumotni to'liq qayta tiklash, matnning kengayish holati, tarjima jarayonida xotirani rivojlantirish, sportga oid so'zlar tarjimasi, geografik nomlar va toponimlar tarjimasi, madaniyatga oid so'zlar tarjimasi va uning xususiyatlari va o'zbek tilida qo'llaniladigan qisqartmalar tarjimasi haqidagi nazariy qarashlar hamda ularning amaliyotga tatbiq qilishning pedagogik va metodik imkoniyatlari o'z aksini topgan.

O'quv qo'llanma kredit moduli asosida ta'lim oluvchi maktabgacha va boshlang'ich ta'limda xorijiy til (ingliz tili) yo'nalishi bakalavrlari, tadqiqotchilar va mutaxassislar uchun mo'ljallangan.

Mualliflar Ingliz tili fani o'qituvchisi M.Sh.Omonova

O'quv qo'llanma O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2023-yil 29-maydagi 232-sonli buyrug'iga asosan nashr etishga ruxsat berilgan (Ro'yxatga olish raqami 232-404)

ISBN 978-9910-9413-3-7

© M.Sh.Omonova, 2023
©«City of book», 2023

MUNDARIJA

1. Tarjima nazariysi va amaliyoti faniga kirish	6
2. Tarjima tarixi	14
3. Fanning predmeti, uslub va metodlari	27
4. Tarjima turlari	38
5. Yozma tarjima turlari	44
6. Tarjima jarayoni	50
7. Badiiy tarjima va uning xususiyatlari	68
8. Ketma ket tarjima va uning xususiyatlari	77
9. Tarjimada ma'lumotni qayta to'liq tiklash	85
10. Tarjimada matnning kengayish holati	89
11. Tarjima jarayonida xotirani rivojlantirish	104
12. Sportga oid so'zlar tarjimasi	152
13. Geografik nomlar va toponimlar tarjimasi	178
14. Madaniyatga oid so'zlar tarjimasi va tasnifi	185
15. O'zbek tilida qo'llaniladigan qisqartmalar tarjimasi	187
GLOSSARY	207

1. TARJIMA NAZARIYASI VA AMALIYOTI FANIGA KIRISH

Tarjima haqida ilk nazariy fikrlar dastlab qadim Rimda yuzaga kelgan edi. Yunon va lotin tillarini mukammal o'zlashtira olgan Aristotel, Sitseron va Goratsiy tarjima jarayonida so'z ketidan quvish yaramaydi, ularning ma'no ifodalari avval tarozida o'lchab, keyin tarjima qilish ma'qul, degan fikrlarni olg'a surishgan. Undan so'ng Italiyada Bartolomeo va Manetti, Fransiya da Dyu Belle va Maletb, Angliya da Bekon va Drayden, Germaniya da Gyole va Gumboldt, Rossiya da Lomonosov va Sumarokov tarjima borasida o'z nazariy tushunchalarini olg'a surib borishganlar.

Xullas, to XX asrga qadar "tarjima" so'zi muayyan ma'no kasb etib, faqat tarixiy, falsafiy va adabiy asarlar o'g'irmasiga nisbatan qo'llanilib kelingan, og'zaki tarjimonga nisbatan esa turkiyda "tilmoch", slavyanlarda "tolmach", nemis tilida "dolmetschen", ingliz va fransuz tillarida "interprer" atamaları ishlatilgan. Tarjima nazariyasi xususida aytilgan fikrlar ham shu yo'sinda umumiy ma'no ga ega bo'lgan. Masalan, taniqli fransuz tilshunosi Jorj Munenning e'tirof etishicha, F. de Sossyur (1857-1918) va O. Gari Yespersen (1860-1943) tadqiqotlarida tarjima nazariyasi haqida fikrlar yo'q, hatto Sh. Balli (1865-1947) va J. Vandryes (1875-1960) asarlarida ham bu xususida mulohaza bildirilmaydi.

Tarjima nazariyasiga bag'ishlangan ilk tadqiqotlar o'tgan asrning yigirmanchi yillarida yuzaga kela boshladi. Bu davrda nashr qilingan F. R. Amos, J. P. Postgel, O. M. Finkel, M. P. Alekseev kitoblarida, Sanjar Siddiqning "Adabiy tarjima san'ati" (1936 y.) risolasida ham tarjima nazariyasini fan sifatida e'tirof qiluvchi aniq fikrlar bildirilmagan edi. Tarjima nazariyasini fan sifatida ta'riflovchi va bunga da'vat etuvchi tadqiqotlar asrning ellig'inch yillariga kelib e'ton qilina boshlandi. Aniqrog'i, 1952 yil "Inostranni e' yazi'ki v shkole" jurnalida taniqli tarjimon I. Kashtinning "Ischonchsiz tamoyil va noaniq xulosalar" va taniqli tilshunos A. A. Reformatskiyning "Tarjimaning lingvistik masalalari" nomli maqolalarining chop qilinishi bu sohada bahs-munozaralarining boshlanishiga sabab bo'ldi. Masalan, professor A. A. Reformatskiy o'z maqolasida "tarjima amaliyoti barcha fanlar uchun xizmat qilsa-da, tarjima nazariyasi mustaqil fan bo'la olmaydi. U tilshunoslikning

bir bo'limigina bo'lishi mumkin", degan da'vo bilan chiqadi. Tez orada olimning bu fikriga qarshi tarjimashunos A. V. Fedorov: "Tarjima nazariyasi fan sifatida e'tirof qilinishi zarur. Faqat u qurilishi jihatidan tilshunoslik yo'nalishiga vobasta bo'lmog'i kerak" degan g'oyani ilgari suradi. Bu yillarda O'zbekistonda ham tarjima nazariyasi xususida dadil fikrlar aytila boshlandi. Asqad Muxtor, Jumaniyoz Sharipov, G'aybullah Salomov, Ninel Vladimirovalarning tarjima nazariyasidan bahs yurituvchi risola va maqolalari nashr qilindi.

1953 yili Xalqaro tarjimonlar uyushmasi - FIT (Federation Internationale des Traducteurs) ning tashkil qilinishi tarjimon va tarjimashunoslar faoliyatining yanada ravnag topishida muhim rol o'ynadi. 1955 yildan uyushma organi "Babel" ("Bobit") jurnali nashr etila boshlandi. Bu yillarda turli mamlakat olimlarining tarjima nazariyasi muammolariga bag'ishlangan tadqiqotlari birin-ketin bosilib chiqdi. Ular orasida fransuz Jorj Munenning "Go'zal, ammo bevafo", ingliz Teodor Savorining "Tarjima san'ati" kitoblari o'sha davrda muhim ahamiyat kasb etdi. Ayniqsa, kanadalik tilshunoslari J. P. Vinye va J. Darbelnening 1958 yilda nashr qilingan "Fransuz va ingliz tillarining qiyosiy stilistikasi. Tarjima tadorigida" monografiyasida tarjima nazariyasi qiyosiy tilshunoslik yo'sinida talqin qilib, mualliflar uni sof tilshunoslik izmidagi fandir, degan tezisni ilgari surdilar. Ular o'z fikrlarini taniqli tilshunos olim Sharl Balli ta'limotiga yaqinlashtirib, tarjima ham ikki tilga mansub sistemadir, u aslyat va tarjima tilning o'zaro yaqinlashuvi jarayonida yuzaga keladi. Bu jarayonda aslyat tili o'z holatini o'zgartirmaydi, tarjima tili esa mavjud sharoitga qarab o'zgaradi va aslyat tilining lisoniy holatlarini o'zida ifoda etishga majbur bo'ldi, degan to'xtamga keladilar.

O'tgan asrning oltinshinchi yillari boshida fransuz olimi E. Karining "Tarjima nazariyasi sari" va amerikalik tilshunos Yu. Naydanning "Tarjima nazariyasi xususida" nomli mazmunan bir-birini to'ldiruvchi tadqiqotlari bosilib chiqdi. E. Kari o'z kitobida tarjima nazariyasini mustaqil fan tarzida e'tirof etish bilan birga umumiy "tarjima nazariyasini yaratmoq payti keldi", degan fikrni bildirgan bo'lsa, Yu. Nayda tarjima amaliyoti va nazariyasining vobasta ilmiy tamoyillarini ishlab